

Çağdaş Sivil Toplum Anlayışı Yaklaşımıyla Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı

Semanur Yılmaz¹

Özet: Ülkemizde sivil toplum kuruluşları niceliksel olarak her geçen gün artış gösterse de niteliksel anlamda gelişim aynı paralellikte artmamaktadır. Bu çalışmanın amacı, Mor Çatı Vakfı'nı çağdaş sivil toplum anlayışı ilkeleri çerçevesinde değerlendirmektir. Araştırma kapsamında Haziran 2019'da yarı yapılandırılmış görüşme formu yaklaşımıyla bir Mor Çatı gönüllüsüyle ve ardından Temmuz 2020'de 3 Mor Çatı gönüllüsüyle bir uzaktan görüşme programı aracılığıyla odak grup görüşmesi yapılmıştır. Görüşme metinleri incelendiğinde bulgular 3 başlık altında sınıflandırılmıştır: Vakfın kuruluşu, amacı ve örgütlenme biçimi. Bulgulara göre Mor Çatı, hukuki ilkeler çerçevesinde özerk halde örgütlenen, meşru bir kuruluştur. Kâr amacı güden bir kuruluş değildir ve kamu yararına olacak çalışmalarda bulunmaktadır. Karar alma ve uygulama noktasında iç işleyişinde bağımsızdır. Hedefleri doğrultusunda ülkenin yasama ve yürütme araçlarını etkileyerek politika üretme noktasında başarılıdır. Faaliyetlerini yürütürken şiddet ve zor kullanmama ilkesi ile hareket etmektedir. Kurum hakkında bilgi almak isteyen bireylere karşı şeffaf davranmaktadır. Toplumsal farklılıklara ve çeşitliliğe karşı hoş görülmüştür. Kamuoyu oluşturabilmektedir ancak köklü bir geçmişe sahip bir örgütlenme için aktif gönüllü sayısı azdır.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşu, Mor Çatı.

1. GİRİŞ

Sivil toplum, geçmişten günümüze değin muhtelif tartışmaların ilgi odağında olan popüler bir kavramdır. Kartopu misali tarihsel süreçte çeşitli manaları taşıyarak büyük bir anlam zenginliğine ulaşmıştır. Aynı zamanda, geçmişe kök salmış ve tarihsel arka planı güçlü bir kavram olarak günümüze değin ulaşmayı başaran sosyolojik bir olgudur. Batı Avrupa topraklarında gelişen bir kavram olarak günümüzde de halen sosyal bilimler literatürünün ilgi odağı konularından biri olmayı sürdürmektedir (Eraslan, 2017: 479).

Bu çalışmada kadın sivil toplum kuruluşları arasından özellikle Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'na (bundan sonra sadece Mor Çatı diyeceğiz) odaklanılmasının ana nedeni; tarihsel, sosyal ve politik açıdan ülkemizde önemli bir kimliğe sahip olması ve ortaya çıktığı dönemdeki kadın hareketinin mantalitesini oluşturuyor olmasıdır. Bir kuruluşun sivil toplum örgütü olarak nitelendirilebilmesi için bazı vasıfları buldurması gerekmektedir. Mor Çatı, bu bağlamda dokuz ilke çerçevesinde değerlendirilmiştir: Kamu yararı gözetiyor olmak, toplumsal örgütlenmeye sahip olmak, gönüllülük esasına uymak, özerk bir yapıya sahip olmak, kamuoyu oluşturmak, meşru olmak, şeffaf olmak, toplumsal farklılıklara saygı duymak, şiddet ve zor kullanmama ilkelerine uymaktır (Erarslan, 2011: 51, 58, 59).

Araştırmaya yön veren problem, Mor Çatı'nın 30 yıllık çalışmasını inceleyerek, çağdaş sivil toplum anlayışı ilkeleri çerçevesinde vakfi değerlendirmektir. Makalenin devamında ilk olarak sivil toplum kavramının tarihsel serüvenine, çağdaş sivil toplum anlayışının gerekliliklerine, kavramın Türkiye özelindeki gelişimine, Kadınlar üzerine çalışan STK'lar üzerine yapılmış olan araştırmalara ve son olarak Mor Çatı'nın ortaya çıktığı süreç özetlenmiştir. Araştırmanın metodoloji bölümünde, 2019 yılında yarı yapılandırılmış görüşme ve 2020 yılında odak grup görüşmesi süreci açıklanmıştır. Bulgular bölümünde ise görüşmelerden alıntılar 3 başlık altında sunulmuş ve 9 ilke çerçevesinde

analiz edilmiştir. Bu başlıklar vakfın kuruluşu, amacı ve örgütlenme biçimidir. Son bölümde ise bulgular literatür ve araştırma amacı çerçevesinde değerlendirilmiştir.

2. SİVİL TOPLUM ve MOR ÇATI

2.1. Sivil Toplum Kavramı

Sivil toplum kavramının günümüzde halen kesinleştirilmiş tek bir tanımı yoktur. Kavramın içeriği değişik ideoloji ve fikir yapılarına göre farklılık göstermektedir (Güneş ve Yükselen, 2004: 6). Tarihsel açıdan bakacak olursak sivil toplum terimi köken olarak sivil (çivil \civilis) kavramına atıfta bulunmadır ve etimolojik açıdan Latincedeki *civilis* sözcüğüne gönderme yapmaktadır. Fransızca bir sözcük olan “civil” medeni ve uygar anlamlarını taşırken karşıtlıklarını da dışarda bırakmaktadır. Dilimizde ise bu kavram “askeri olmayan, asker sınıftan olmayan, üniforma giymemiş olan kimseyi” tanımlamak için kullanılmaktadır (Doğan, 2000: 20).

Sivil toplum kavramının kökeni Antik Yunan şehir devletlerine kadar uzanmaktadır. İlk olarak Aristo'nun *Politika* eserinde “politika koinoino” kavramı olarak kullanıldı. Orta Çağ'a gelindiğinde ise burjuva sınıfının feodal derebeylerinden çeşitli haklar talep etmesinin bir sonucu olarak; çeşitli meslek dallarında oluşturulan loncalar şeklinde dönemin ilk sivil toplum kuruluşları benimsendi. Modern dönemin sivil toplum olgusu ise 17. ve 18. yüzyıl düşünürlerinin görüşlerinden etkilenerak temellendirildi. Jean Jacques Rousseau (1712-1778) ve Thomas Hobbes'un (1588-1679) etkisi ile devlet ve sivil toplum arasındaki ayrım ortadan kalktı. Bireyler doğal yaşantılarından vazgeçip, kişisel haklarını devletin güvencesine teslim ederek, toplumsal yaşamın zararlı etkilerinden korunabileceklerdi. Ancak John Locke (1632-1704) doğal yaşamın kaos etkisi yarattığı fikrinden diğer düşünürlerden ayrılarak doğal yaşamı; kişilerin özgürlüklerini yaşadıkları özel bir alan olarak tanımladı. Ona göre bireyler kişisel hak ve özgürlüklerinin güvencesi için devletle sözleşme yapma ihtiyacı

duydular. 1789 yılında Fransız Devrimi'nin etkisi ile yayınlanan İnsan Hakları Bildirgesi ile beraber fikir, inanç ve mülkiyet edinme hürriyeti taçlanarak sivil toplum ile devlet arasında birey temelli haklar açısından özgürlük alanı oluşturuldu. Ardından Sanayi Devrimi ile siyasal otorite, gücü tek bir elde toplayan mutlakiyetçi yapısından uzaklaştı. Burjuvazinin siyasal otoriteyi kazanması ile beraber ekonomik ve siyasal liberalizm gelişim gösterdi. Bütün bu gelişmeler toplumda farklı kesimlerin oluşumuna imkân tanıyarak, sivil topluma farklı bir boyut kazandırdı (Erarslan, 2017: 480).

Sivil toplumun oluşum sürecinin tarihsel arka planında devlet ve sivil toplum arasındaki ilişkinin tartışmalı şekilde üç farklı aşamadan geçtiği görülmektedir. İlk olarak, devlet ve sivil toplum birbirinden ayrılmayan özdeş unsurlar olarak yorumlanmıştır. İkinci olarak, devletin karşısında toplumların üstün ve özgür olması gerektiği anlayışı benimsenmiştir. Son olarak gönüllü tabanda örgütlenen ve devletten özerk bir şekilde kurulan örgütlenmeler olarak çağdaş manasına kavuşmuştur (Erarslan, 2011: 277).

2.2. Modern Sivil Toplum Kuruluşları

Çağdaş toplumsal yapının gelişimi ve bireylerin elde ettikleri kazanımlarla beraber sivil toplum ve devlet arasında yeni bir boyut oluşmaya başlamıştır. Modern toplumlarda yurttaş, belirli hak ve özgürlükleri bulunan toplumdaki diğer vatandaşlarla aynı sorumlulukları taşıyan kişidir. Sivil toplumun yurttaşlık temelinde yükselen modern manasına kavuşmasıyla beraber geçmişteki yapılardan içerik olarak farklılaşmaya başlamıştır. Modern sivil toplumun oluşabilmesi için gerekli şartlardan en önemlisi, hukuk devletinin varlığı ve alacağı kararlar noktasında sınırlı olmasıdır. Sürecin aktif bir şekilde ilerlemesi için, toplumun örgütlenme kültürü, şeffaflık ve demokrasi gibi temel bileşenleri içselleştirmiş olması gerekmektedir (Erarslan, 2011: 45, 46).

Sivil toplum kuruluşları (STK) topluma hizmet etmek ve devlete baskı mekanizması oluşturarak siyaseti de etkilemeye yönelik oluşan

örgütlenmelerdir (Talas, 2011). Bu bağlamda STK'lar toplumsal alanda kendi ilke ve kurallarına göre işleyen ve devlet otoritesi dışında kendi kendini düzenleyen özerk bir alana sahip olmalıdırlar. Toplumda doğru olarak bilinen yanlış kanaatlerden biri de sivil toplum örgütlerinin amacının devlete karşıt olduğudur. Gerçekte sivil toplum örgütlerinin amacı; yasal düzenlemeler çerçevesinde hareket ederek yurttaşların ortak çıkarlarını gerçekleştirmek üzere siyasi partilere baskı unsuru oluşturmak ve devlet çalışanlarını daha şeffaf olmaya yönlendirmektir. Benzer şekilde devletin amacı da sivil alanın kamusal alanda var olabilmesi için yasal çerçeveler ışığında uyması gereken kuralları belirlemek ve kamusal yaşamda STK'lara alan açmaktır (Kaldık, 2018).

Modern STK'ların taşınması gereken temel özellikler şunlardır: Kamu yararı gözetiyor olmak, özerk bir yapıya sahip olmak, toplumsal farklılıklara saygı duymak, kamuoyu oluşturmak, toplumsal örgütlenmeye sahip olmak, gönüllülük esasına uymak, şeffaf olmak, meşru sınırlarda faaliyet göstermek, şiddet ve zor kullanmamaktır (Erarslan, 2011: 51, 58-59).

2.3. Türkiye'de Sivil Toplum

Sivil toplum anlayışının gelişmediği medeniyetlerde gelenekçi bir toplum yapısı ve demokrasiden uzak bir yönetim biçimi vardır. Bu toplumlarda ana öncelik bireyden ziyade devletin bütünlükçü yapısının korunmasıdır. Demokratik yönetim biçiminin esas alınmadığı toplumlarda sivil temelde örgütlenme kültürü oluşmamaktadır. Türkiye'nin tarihsel arka planına bakıldığında, Osmanlı toplum yapısında Batı'daki topluma benzer şekilde kendi değerleri üzerinde yükselen bir sivil toplum anlayışının olmadığı görülmektedir (Doğan, 2000: 23, 34). Küçükömer'e göre bu durumun nedeni Osmanlı toplum yapısında Batı'dakine benzer bir ekonomik sistem, bireysel toplum anlayışı ve özel mülkiyet oluşumunu sağlayacak temelde örgütsel bir sistemin olmayışındır (Küçükömer, 1994'ten aktaran; Sayar, 2016: 91).

Doğu ve Batı toplumlarında iktidarın yönetim tarzları daima farklı-

lık göstermiştir. Doğu'da hükümdarın üzerinde bir güç veya kararlarını sorgulayıcı tarzda bir örgütlenme yokken, Batı toplumunun despotik rejimlerinde bile meclisler, senatolar ve parlamentolar vardır. Osmanlı toplum yapısında iktidarın gücün merkezi oluşu ve bütünlükçü yapı istenci, Batı toplumundakine benzer bir sivil toplumun gelişimine engel teşkil etmiştir. Cumhuriyetin kuruluşu ile beraber Batılılaşmayı ilke edinmiş ve Batılı tarzda kutuplaşmaya çalışan Türkiye'de modernleşme çabaları kültürel ve tarihsel açıdan bir toplumun değerlerini dışlayacak şekilde oluşturulmaya çalışıldığından başarılı olmamıştır (Sayar, 2016: 92-98).

Türkiye'de 1980'li yıllara doğru liberal politikaların benimsenip, askeri müdahalenin ortadan kalkmasıyla çok partili siyasal hayata dönülmesi sonucunda demokratik bir ortam oluşmaya başlamıştır (Erarslan 2017: 484). Bu yıllarda devletin başat aktör olmaktan çıkmasıyla beraber sivil toplum gündelik hayatta görünür olmaya başlamış ve kavram olarak ilk bu dönemde kullanılmıştır (Dursun ve Becerikli, 2008: 30-31). 2000'li yıllara gelindiğinde ise Avrupa Birliği'ne girme süreci sivil toplum ile ilgili yeni ve önemli düzenlemelere gidilmesinde etkili olmuştur. Bu düzenlemeler; dernek yasası, vakıflara ilişkin kanunlar, gösteri ve toplantı yürüyüşleri yasasında gerçekleştirilen değişikliklerdir. Yapılan bu yeni kanun ve düzenlemeler sivil toplumun toplumsal yaşamda gelişimine imkân tanımıştır (Erarslan, 2011: 282). 1970'lerde dünyada ikinci dalga feminist hareketin yükselmesiyle, kadın hakları ile ilgili konularda toplumsal ve ekonomik hayata katılım gösterme noktasında bilinç düzeyinde artış yaşanmıştır. Böylece birçok ülkede profesyonelleşmiş ve gayri resmi anlamda örgütlenmeler oluşmaya başlamıştır (Şeşen, 2019).

Türkiye'de de benzer şekilde 1980 sonrası dönemde feminizm bir özgürleşme hareketi olarak ortaya çıkmış ve temelini 1970'li yıllarda ortaya çıkan ikinci dalga feminist hareketten almıştır (Özen, 2015: 61). 1980'lerde gündeme gelen feminist politika önerileri, 1990'larda kamu politikasına dönüştürülmeye çalışılmıştır. Böylelikle ülkemiz-

de 1990'lı yıllar hem niteliksel, hem de örgütsel açıdan önemli bir dönüşüm yaşanarak kadın hareketinin kurumsal bir kimlik kazanmaya başladığı bir dönem olarak kayda geçmiştir (Yarar, 2015). Ancak Türkiye'de sivil toplum kavramının anlaşılma tarzı yapısal açıdan Batı'dan farklılık göstermiştir. Bu nedenle ülkemizdeki STK'lar devletle ve diğer sivil toplum kuruluşları ile sağlıklı ilişki yürütememekte, toplumun isteklerini siyasal alana bildirme ve politika üretme noktasında pasif kalmaktadırlar. Sonuç olarak da Türkiye toplumuna özgü bir sivil toplum anlayışı gelişmektedir (Erarslan, 2017: 485).

Türkiye'de Kadın Sivil Toplum Kuruluşlarına Yönelik Çalışmalar

Toplumsal yaşamda şiddetin günbegün artış göstermesi, kadınların sosyal, ekonomik ve politik açıdan erkeklerle eşit konuma gelme istencinin bir sonucu olarak ülkemizde kadın hakları konusunda örgütlenen çeşitli STK'lar faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu nedenle de araştırmacılar problemize ettikleri noktalara ışık tutma maksadıyla kadın STK'larını temel alan çeşitli konularda incelemelerde bulunmuşlardır. Mesela Kama Özelkan (2009: 5), KAMER ve Mor Çatı Vakıflarını ele alan etnografik çalışmasında feminist politikaların kadınların güçlendirilmesindeki etkisini ve kadınların yaşamlarında neden olduğu dönüşümü incelemiştir. Özen ise (2015) yüksek lisans tezinde feminist ve muhafazakâr perspektiften aile içi şiddet konusunu sorgulayan Mor Çatı ve Şefkat-Der kuruluşları üzerinden aile-içi şiddet ve kadın cinayetleri ile mücadelede ataerkillik ve toplumsal cinsiyet rollerini göz önünde tutan iki ayrı minvalde bir analiz yapmıştır. Özen, Sallan-Gül ve Kâhya (2017) da kadına yönelik şiddetle mücadele eden ancak farklı değerlere ve örgütlenme biçimine sahip olan Mor Çatı ve Şefkat-Der kuruluşlarının karşılaştırılmasını yapmışlardır. Göl ise (2010: 3) KADER (Kadın Adayları Destekleme Derneği) ile ilgili yazmış olduğu yüksek lisans tezinde Türkiye'de kadınların siyasal hayata katılımında önlerine çıkan engelleri, kadın örgütleri

üzerinden analiz etmiştir. Son olarak Büber (2019), kadın sivil toplum kuruluşlarının sosyal medyayı kullanma biçimlerini ele alan yüksek lisans tezinde özelde *Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu*'nu merkeze alarak kurumun Twitter paylaşımlarının içerik analizini yapmıştır.

2.4. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfının Ortaya Çıktığı Tarihsel Bağlam

Aile-içi şiddet, yalnızca bir topluma ya da bir kültüre özgü bir problem değildir. Küresel ölçekte yaşanan bir problem olan şiddet uluslararası düzeyde ele alınmakta ve birçok ülkede tedbirler geliştirilmektedir. Ancak problemin kökeni her ne kadar eskiye dayanıyor olsa da, aile-içi şiddet konusu 1980'lere kadar Birleşmiş Milletler'in gündeminde olmamıştır. 1979 yılında onaylanan CEDAW (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi) bu durumun bir örneğidir. Çünkü o dönem sözleşmede aile içi şiddete yönelik herhangi bir hüküm yer almamıştır. 1980'de düzenlenen *İkinci Dünya Kadın Konferansı*'nın sonuç bildirgesinde konuya yer verilmiştir, ancak şiddet üzerine tutulan ilk resmi kayıt 1993 yılında BM (Birleşmiş Milletler) tarafından hazırlanan *Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Bildirge*'dir (Çaha ve diğerleri, 2014: 48).

Konuya Türkiye özelinde bakıldığında 1980'li yıllara kadar aile-içi şiddet konusunda ciddi bir çalışma yürütülmediği görülmektedir. Bilhassa toplumumuzdaki “kol kırılır yen içinde kalır” anlayışının bir sonucu olarak aile-içi şiddet konusunun özel alana hapsedilen bir problem olduğu söylenebilir. Ülkemizde 1980 sonrasında, mahrem olduğu gerekçesiyle özel alanın tekelinde bulundurulmuş gizlenen namus cinayetleri, tecavüz olayları tek tek kamusal alanda tartışmaya açılır ve kadın örgütleri bu dönemde aile içi şiddetin gerçekliğini gözler önüne sermek için pek çok gösteri yapar. 1987 yılın da binlerce kadın sokaklara dökülerek *Dayağa Karşı Dayanışma Yürüyüşü* ile aile-içi şiddeti protesto etmişlerdir. Özellikle bu eylem birçok olayın değişmesinde

dönüm noktası olmuştur (Çaha ve diğerleri, 2014: 49). 1989'a gelindiğinde kadın hareketi farklı bir boyut kazanmaya başlamıştır. Bu dönem içerisinde feminist söylemler yükselmeye başlamış ve yeni sosyal hareketler bağlamında konu ele alınmıştır (Sayan-Cengiz, 2010: 115).

Yeni sosyal hareketler sınıf temelli olmaktan ziyade kimlik temelli dir. İkinci dalga feminist hareketin bu dönemde yaratmak istediği etki hukuksal ve politik açıdan kadınları erkeklerle eşit statüye getirmektir. Hareketin temel noktası ise özel alanı hedeflemektedir. Batı dünyasının dinamiklerine sahip olan bu hareket dünyaya yayılmıştır. Türkiye ise bu hareketi Batı'dan on yıl geriden takip etmiştir. Otuz yıllık bir geçmişe sahip olan Mor Çatı Vakfı ise ülkemizde feminist hareketin öncülüğünü yapmıştır (Sayan-Cengiz, 2010: 116-120).

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu araştırmada odak grup görüşmesi tekniği kullanılmıştır. Mor Çatı gönüllülerinin zamanlarının kısıtlı olması nedeniyle bireylerin her biri ile derinlemesine görüşme yapma imkânı olmadığından odak grup görüşmesi tercih edilmiştir.

Bu görüşme tipinde, görüşülenlerin fikirlerini açıklamalarına ve grup içinde konu ile alakalı düşüncelerini tartışmalarına olanak sağlanmaktadır. Araştırmacının bu teknikteki yegâne rolü ise grubu ve grup içindeki tartışmaların yönlendirmesini dikkatli bir şekilde yapabilmektir. Aksi takdirde grup üyelerinin tartışmanın yönlendiricisi olma rolünü üstlenebilme ihtimali vardır (Kümbetoğlu, 2015: 117-118).

Odak grup görüşmesinin bir dizi olumlu yönü vardır. İlk olarak bu teknik, her bireyi tartışma içinde etkin hale getirmektedir. İkinci olarak bir kişi tarafından dile getirilen bir fikir öteki grup üyeleri tarafından geliştirilebilmektedir. Üçüncü olarak da tekniğin çoklu bakış açısına imkân tanıyan bir yapısının olmasından kaynaklı olarak daha zengin içerikte veri elde etme fırsatı sunmasıdır (Çokluk ve diğerleri, 2011).

Bu araştırma kapsamında Mor Çatı ile ilk olarak Mayıs 2019'da irtibata geçildi. Görüşme telefonla veya görüntülü bir şekilde gerçekleş-

tirilmek istense de vakfın isteği üzerine mülakat mail üzerinden yürütüldü. Vakıftaki gönüllülerden biri tarafından Haziran 2019'da görüşme formu cevaplandırılmış şekilde araştırmacıya gönderildi. Araştırmada kullanılan verilerin içeriğini zenginleştirmek amacıyla Haziran 2020'de Mor Çatı ile tekrar görüşme talep edildi. Vakfın başka bir şehirde temsilciliğinin olmaması ve pandemi sürecinden dolayı araştırmacı İstanbul'a gidemediğinden vakfın gönüllülerinden biri ile mail üzerinden yazışarak araştırmanın amacı ve kapsamı hakkında bilgi verildi.² Mor Çatı, konu hakkında bilgi sahibi olan ve müsait olma durumunu da göz önünde bulundurarak toplamda üç Mor Çatı gönüllüsü ile irtibata geçilmesini sağladı. Görüşülenlerden biri 18 yıllık deneyime sahip 45-54 yaşları arasında, diğer ikisi ise 2 yıllık deneyimli biri 18-24 yaşlarında, ötekisi 25-34 yaşları arasındadır. Görüşme Temmuz 2020'de görüntülü görüşme programı aracılığıyla, görüntülü şekilde gerçekleştirildi. Görüşmeye başlamadan önce araştırmacı ilk olarak kendini tanıttı ve araştırmanın içeriği hakkında bilgi verdi. Görüşmecilerin araştırma hakkında merak ettikleri sorular cevaplandırıldıktan sonra, gönüllülerin izinleri dâhilinde ses kaydı tutuldu.

Araştırma soruları basitten, karmaşık olana doğru görüşülenlere yönlendirildi. Görüşme sırasında her gönüllünün katılım sağlamasına dikkat edildi. Grup içinde sorulan soru hakkında hangi görüşmecinin daha fazla bilgi ve deneyimi varsa gönüllüler kendi aralarında paslaşarak yönlendirmelerde bulundular. Çoğunlukla sorulara verilen cevaplar noktasında hemfikir oldular. Bir görüşmecinin eksik kaldığı ya da tam anlamıyla ifade edemediği durumlarda başka bir görüşmeci soruya yanıt vererek cevabı detaylandırdı. Ayrıca vakfın web sitesinde³ yayınlamış olduğu kitaplardan ve raporlardan yararlanarak doküman incelemesi de yapıldı.

2. Aralık 2019'da Çin'de başlayan ve daha sonra tüm dünyayı etkisi altına alan pandemi yani koronavirüs salgını nedeniyle görüşme yüz yüze şekilde gerçekleştirilememiştir.

3. <https://morcati.org.tr/>

3.1. Verilerin Analizi

Odak grup görüşmesi süresince ses kaydı alınan ve daha sonra deşifre edilen verinin analizinde betimsel analiz tekniğini kullanmak uygundur (Kümbetoğlu, 2015: 123-124). Bu nedenle çalışmada görüşme formu ve odak grup görüşmesiyle elde edilen veriler, betimsel analiz tekniği kullanılarak çözümlenmiştir.

Bu yaklaşımda elde edilen veriler daha önceden saptanan kıstaslara göre özetlenerek yorumlanır. Araştırma sorularının ortaya koyduğu temalar dâhilinde düzenlenebileceği gibi, görüşme sürecinde kullanılan sorular ve kıstaslar ölçüt alınarak da yol alınabilir. Betimsel analizde çözümlene yapılrken görüşülen ya da gözlenen bireylerin bakış açılarını yansıtabilmek amacıyla doğrudan alıntılara sıkça yer verilir. Amaç, bulguları düzenleyerek ve yorumlayarak okuyucuya ulaştırmaktır. Daha sonra neden-sonuç ilişkisi kurularak bir sonuca ulaşmaya çalışılır. Bu tanımlamalardan yola çıkılarak söylenebilir ki betimsel yaklaşımda araştırmacının kendi yorumunu yapması ve bazı çıkarımlarda bulunması olasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 239-240).

Bu araştırma, odak grup görüşmesinden sonra ses kayıtları deşifre edilerek yazılı metin haline dönüştürüldü. Ardından görüşülenlerin sorulara verdikleri yanıtlar bağlamında 3 başlık altında sınıflandırmalar oluşturuldu ve 9 ilke çerçevesinde analiz edildi. Bu başlıklar vakfın kuruluşu, amacı ve örgütlenme biçimidir. Ayrıca görüşülenlerin sorulara verdikleri yanıtlardan yola çıkarak fikri benzerlikleri ve farklılıkları saptanmaya çalışıldı. Çalışmada 2020 yılında gerçekleştirilen görüşmede ki gönüllüler G1, G2 ve G3 şeklinde isimlendirilirken, 2019 yılında yapılan görüşmede ki gönüllü G4 olarak adlandırıldı.

3.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Odak grup görüşmesinin de birtakım olumsuz yönleri vardır. İlk olarak, araştırmacı bu yöntemde diğer araştırma türlerine göre kontrolü daha az elde tutmaktadır. İkinci olarak, bu teknik hassas konuların bir

grup içinde konuşulması açısından elverişli bir ortam sunmamaktadır. Son olarak ise verilerin toplanması ve deşifre edilmesi daha uzun sürmektedir (Çokluk ve diğerleri, 2011). Vakfın başka bir şehirde temsilciliğinin olmaması ve pandemi sürecinin getirdiği bazı zorunluluklardan dolayı araştırmacı İstanbul'a gidememiştir ve gönüllülerin her biriyle yüz yüze mülakat yapma şansı yakalanamamıştır.

3.3. Araştırma Soruları

Araştırmanın temel amacı, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nı çağdaş sivil toplum anlayışı ilkeleri çerçevesinde değerlendirmektir. Bu değerlendirme aşağıdaki sorular üzerinden yapılacaktır:

- (1) Toplumsal farklılıklara açık mıdır?
- (2) Örgütlenme biçimi nasıl gerçekleştirilmektedir?
- (3) Gönüllülük esası gözetilmekte midir?
- (4) Özerk bir yapısı var mıdır?
- (5) Kamu yararını gözetmekte midir?
- (6) Faaliyetlerini şeffaflık ilkesine uygun bir şekilde yürütebilmekte midir?
- (7) Kamuoyu oluşturabilmekte midir?
- (8) Şiddet ve baskı uygulamama ilkesine uymakta mıdır?
- (9) Yasal ve meşru sınırlarda faaliyet gösterebilmekte midir?

4. BULGULARIN YORUMLANMASI ve ANALİZİ

Araştırmanın bu bölümünde görüşülenlerin sorulara verdikleri yanıtlar bağlamında verilerin analizi yapılmıştır. Verilerden yola çıkılarak oluşturulan konu başlıkları şunlardır: Mor Çatı'nın Kuruluş ve Gelişim Süreci, Mor Çatı'nın Amacı, Mor Çatı'nın Örgütlenme Biçimi.

4.1. Mor Çatı'nın Kuruluş ve Gelişim Süreci

Bu bölümde Mor Çatı öncesi toplumsal yapıya, Mor Çatı'nın kurulmasını etkileyen faktörlere ve otuz yıldır ülkemizde kadına yönelik şiddete karşı verdiği mücadeleye dair bulgular özetlenecektir.

Mor Çatı’da 18 yıldır aktif gönüllü çalışmalarda bulunan G3, 1980 askeri darbesi sonrasında baskılarla dolu siyasal atmosferinde ikinci dalga feminist hareketin kitlesel şekilde gerçekleştirilen eylemlerle ortaya çıktığını vurgulamıştır. Bu dönemde sol hareket içinde yer alan kadınların kendilerinin ya da aile fertlerinden birilerinin hapiste olduğunu ve baskılara rağmen kadınların bir araya geldiklerini belirtmektedir (G3).

G4 ise buradaki en önemli çıkış noktasının “Çankırı’da bir yargıcın kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmemek gerekir” diyerek boşanma talebini reddetmesi olduğuna dikkat çekmektedir. Şiddete yönelik verilen mücadelenin hız kazanmasında özellikle bir hâkimin toplumdaki genel bir anlayışa göre karar vermesinin etkili olduğunu G3 vurgulamaktadır:

Hâkimin şiddete uğramış hamile bir kadının boşanma davasında yazılı kuralları bir kenara itip toplumda söylenen, bir düşünceye sarılarak karar almasıyla, bizim geleneksel sözlerimizi kadına olan yaklaşımımıza da yandırmış oldu.

Mor Çatı’nın o dönemde kurulmasını mecbur kılan toplumsal problemlere ve Türkiye’deki egemen zihniyete yönelik gerçekleştirilen eylemlere G4, dikkat çekmektedir:

17 Mayıs 1987’de Yoğurtçu Parkı’nda bir miting yapıldı ve mitinge katılan yaklaşık 2 bin 500 kadın, “Dayağın çıktığı cenneti istemiyoruz”, “Haklı dayak yoktur”, “Kadınlar! Dayağa karşı dayanışmaya”, “Dayak aileden çıkmadır” dedi. Aynı yıl kolektif biçimde hazırlanan ve kadın tanıklıklarına dayalı “Bağır Herkes Duysun” kitabı yayınlandı. Kampanya sürecinde ortaya çıkan tanıklar, karşılaştıkları şiddet nedeniyle avukat, doktor, kalacak yer talep eden kadınlar, dayanışma ağlarının oluşturulmasını zorunlu hale getirilmişti... Şiddetle yüz yüze olan kadınlarla dayanışmayı sürdürmek, aile içindeki şiddete karşı mücadeleyi yaygınlaştırmak amacıyla 1990’da Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı Kuruldu.

Vakfın, cinsiyet ayrımcılığının yoğun yaşandığı bir dönemde kurulduğunu belirten G3, kuruluşundan itibaren şiddeti ve toplumsal

cinsiyet ayrımcılığını yok etmek üzere çalışmalar yapıldığını ve Mor İğne gibi birçok kampanya düzenlediklerini vurgulamıştır. Bazı kanunların o dönemde var olmadığını, mevcut olan kanunların da birtakım eksiklikleri içerdiğini bildirmektedir. Mor Çatı, kurulmadan önce ya da kurulduktan sonra değişen bazı kanunların olduğuna dikkat çeken G3, kadının kadın olmasından kaynaklanan, eşitsizlik yaratan kanunları tek tek kontrol ettiklerini ve bunların üzerinde mücadele verdiklerini ifade etmiştir. Bu mücadeleyi ise tek başlarına vermediklerini; kadınların güçlenmesini, örgütlenmelerin güçlenmesini, bağımsız kadın örgütlenmesini esas alıp, aynı zamanda dayanışma merkezine ve sığınak çalışmalarına önem vererek bazı kazanımları elde ettiklerini vurgulamaktadır:

Bunlardan bir tanesi; mesleki nedeniyle tecavüzcüsüne uygulanan indirim örneği... Böyle bir örnek yaşanmıştı. Bütün feministler bu olayı protesto ettik ve değiştirdik. Eskiden Medeni Kanun'da çalışmak için babadan ya da kocadan izin almak söz konusuydu, erkek ailenin reisiydi. Artık böyle bir şey söz konusu değil. Cinsiyet ayrımcılığına neden olabilecek her türlü Ceza Kanunu da dâhil olmak üzere değişim mücadelesi verildi. Türkiye'de olmayan çalışmaları başlatmış olduk. 1997 yılında da Kadın Sığınakları ve Dayanışma Merkezleri Kurultayı'nı başlattık... Kadın örgütlerinin daha çok güçlenmesini sağlamak için... O zaman 6 örgütken, bugün 22'yi aştık mesela.

G1 ise kendilerini feminist sivil toplum kuruluşundan ziyade feminist bir örgüt olarak nitelendirdiklerini belirtmektedir:

Şu an 30 yılın sonunda bütçesel anlamda daha kurumsallaşmaya gidiyoruz. Bir fon kuruluşundan destek almaya başlayacağız bu ay itibari ile. O bizi bütçe anlamında daha kurumsal bir yapıya sokacak ama aslında bizim çıkış noktamız feminist bir kadın dayanışması kurmak.

1980 sonrası antidemokratik süreçte birkaç insanın bir araya geldiğinde örgüt kurmakla suçlandığını belirten G3, dernek kurmanın ve çalıştırmanın o dönemde daha zor olacağını düşündükleri için vakıf statüsünde kurulmanın daha kolay ve sağlıklı olacağı üzerine kadınlara

rın hemfikir olduklarına işaret etmektedir. Ana kurucularının büyük ölçüde demokratik, farklı siyasi eğilimleri olan ve feminist kadınlardan oluştuğunun altını çizen G3, genel profili şu şekilde yorumlamaktadır:

Ana kurucuların eğitilmiş ve eğitimsiz kadınlardan oluştuğunu söyleyebiliriz. 14 kadın tarafından vakıf olarak kuruldu. Bunların içinde Cenan Arın da var, Şirin Tekeli de... Katkı sunup ismi kurucular kurulunda geçmeyen çok kadın var. Bütün bir feminist hareket aslında... Mor Çatı'nın alt yapısını oluşturan, Mor Çatı'yı Mor Çatı olarak hazırlayan ve devamında destekleyen, güçlenmeyi sağlayan feminist hareket...

Vakfın gönüllülerinin kişisel ve politik açıdan farklı görüşlere sahip olması, işleyiş ve karar alma hususunda hızlı sonuç almanın önünde kimi zaman engel teşkil etse de, her zaman katılımın farklı ve bütün kadınları kapsamasının önemine G3 dikkat çekmektedir:

Vakfın içerisinde farklı düşünen, farklı politik ideolojilere sahip kadınların oluyor olması hep bir zenginlik katmıştır. Buradaki ortak noktamız kadından yana tutum ve davranış içinde olmak ve feminist olmak.

Mor Çatı, kadınlık halleri ve sırf kadın olmaktan kaynaklı olarak meydana gelen ataerkil zihniyetin sonucu olan eşitsizlik biçimlerini çözmek ve kadın dayanışmasını güçlendirmek amacıyla kadınları erkek şiddetine karşı destekleyip, güçlendirmek için meşruluk ilkesi çerçevesinde sivil tabanda, devletten bağımsız; özerk bir halde örgütlenmiştir. Vakfın kurucuları ve gönüllüleri hakkında G3 ile hemfikir olan G4, kurucular da dâhil olmak üzere tüm gönüllülerin kişisel özelliklerinin ve politik görüşlerinin farklı olduğunu belirtmiştir. Ancak bütün kurucuların ve gönüllülerin ortak noktalarının kendilerini feminist olarak tanımladıklarına dikkat çekmiştir. Bu bağlamda vakfın toplumsal farklılıklara ve çeşitliliğe karşı açık bir yapısı vardır.

4.2. Mor Çatı'nın Amacı

Araştırmanın bu bölümünde Mor Çatı'nın amaçlarına, kadınların haklarını iyileştirmek ve korumak üzere gerçekleştirdiği politik kazanımlara ve sığınak çalışmalarına yer verilecektir.

Mor Çatı'da iki senedir gönüllü olan ve on senedir de Mor Muhabbetleri'ne (farklı konularda bilgi ve deneyimleri paylaşmak üzere düzenlenen toplantılar) katıldığını belirten G1, dayanışmaya katıldıklarında ilk olarak atölye çalışmalarlarıyla deneyimlerin kendilerine aktarıldığının altını çizmiştir. G1, otuz yılda değişen birtakım uygulamalar olsa bile; amaçlarının hiç değişmeden devam ettiğini vurgulamaktadır:

Değişmeyen tek şey kadın odaklı çalışmak, kadınları desteklemek, kadınları güçlendirmeye yönelik olan yaklaşım hiç değişmemektedir. Değişen şeylere örnek olarak; sığınaklardaki uygulamalar verilebilir... Kişisel veriler paylaşılmıyor artık... İlk başlarda gönüllüler kadınları kendi evlerine almışlar, o uygulama değişti. Çünkü biz bu desteği doğrudan verirsek, devletin yapması gereken şeyleri yapmış oluyoruz. Biz neden yapıyoruz ki? Hâlbuki bizim bunu devlete hatırlatmamız gerekiyor.

Bu noktada diğer görüşmeciler de G1 gibi düşünmektedir. G3 toplumsal alanda bazı değişimler olduğuna işaret etmektedir:

Medeni Kanun değişti, Ceza Kanunu değişti ve 1998 yılında yine bizim hareketimizin getirdiği bir ihtiyaçla 4320 sayılı Aileyi Koruma Kararı altında bir kanun çıkarılmıştı. Bu dünyada çok az olan bir karar... Çok eksikleri vardı. Bütün kadınları kapsamıyordu. Kanunun değişmesi ve farklılaşması için çok mücadele verdik. Hem Mor Çatı olarak hem de diğer kadın örgütleri ile beraber çok farklı yerlerde, farklı tarihlerde kampanyalar yaptık. Ve arkasından İstanbul Sözleşmesi'nin kabul edilmesi ile kanun değiştirildi. 4320 sayılı kanun 6284 sayılı kanun haline geldi. Ve kanun iyileştirilmiş haliyle gelmiş oldu. Şimdi İstanbul Sözleşmesi'nin kaldırılması için uğraşıyorlar. Biz de buna karşı çıkıyoruz, bunları korumak üzere mücadele veriyoruz. Diğer bir nokta da kürtajla ilgili... 12 haftaydı hakkımız. Bu 12 haftayı tamamen kaldırmak istediler. 10 haftada durdurabildik. Nafaka hakkımızı elimizden almak istiyorlar. Bununla ilgili bir kampanya devam ediyor. Türk Ceza Kanunu'nun 103. maddesini değiştirmiştik. Kız çocuklarının istismarını engellemek için...

Esas olarak bugün aynı amaç doğrultusunda faaliyet gösterdiklerini ve kazanılan hakları koruyabilmek için, yine birlikte mücadele et-

tikleri hususunda üç görüşmeci de hemfikirdir.

STK'lar yasama ve yürütme sürecini etkileyerek baskı unsuru oluşturabilmelidir. Burada baskı ile kastedilen toplumda kimin iktidarı elinde bulunduracağı hususunda rekabet etmek değildir. Sivil toplum kuruluşunun durumunu iyileştirmeye çalıştığı kesimin hakları konusunda mücadele ediyor olmasıdır. Mor Çatı da yukarıda belirtilen kanun ve sözleşmelerin oluşturulması noktasında mücadele vererek politika oluşturabilmek için yasama ve yürütme sürecini amaçları doğrultusunda etkilemeye çalışmakta ve politika üretmektedir. Ayrıca gündemde olan kürtaj hakkı, nafaka hakkı ve İstanbul Sözleşmesi gibi konularda Twitter ve Instagram hesaplarından aktif paylaşım yaparak kamuoyu oluşturduğu ve sosyal medyayı bir baskı unsuru olarak kullanabildiği gözlenmiştir.

Kampanya çalışmaları ve sosyal medya kullanımı ile kamuoyu oluşturma konusunda etkin olmaya çalışan vakfın temel çalışma alanlarından biride sığınaklardır. Sığınakların en temel amacı; kadınların ve çocukların destek alabilecekleri ve dayanışma görebilecekleri güvenli bir alan olmasıdır. Şiddete maruz kalan kadınların ve çocukların farklı ihtiyaçları olabilmektedir. Sığınaklar kadınların ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve hayatlarına dair kararları alabilmeleri için elverişli bir ortam sunmaktadır (Mor Çatı, 2017: 16). Mor Çatı, 2013 yılında 1472 kadına sosyal destek, 310 kadına hukuki destek, 57 kadına psikolojik destek, 14 kadına ise sığınak desteği vermiştir. Tüm bunların yanı sıra çocuklar için burs imkânı sağlarken, mağduriyet yaşayan kadınlara ev eşyası, kira yardımı, dilekçe ve kürtaj desteklerinin de gelen talepler doğrultusunda sağlandığı belirtilmektedir (Mor Çatı, 2013: 7). 2018 yılında yayınladığı faaliyet raporunda ise toplamda 1410 kadına sosyal destek, 404 kadına hukuki destek, 30 kadına psikolojik destek, 30 kadına sosyal yardım desteğinin yanı sıra içlerinde çocukların da bulunduğu 44 kişiye sığınak desteği vermiştir (Mor Çatı, 2018: 8-9).

Mor Çatı'nın bağımsız sığınak faaliyetlerini yürütmesindeki amaç devlete ve belediyelere yapılması gerekenler noktasında model oluş-

turmaktır (Mor Çatı, 2008: 15). Mor Çatı'ya ait 1 adet, devlete bağlı olarak faaliyet gösteren ise 140'ın üzerinde sığınak olduğunu belirten G4, sığınakların öncelikli amaçlarının acil ve hayati öneme sahip durumlarda kadınlara destek vermek olduğunu ve sürekli olarak konaklanabilecek yerler olarak tasarlanmadığını vurgulamaktadır:

Sığınaklar şiddet yaşantısından kurtulup güçlenerek, kendine şiddetsiz yeni bir hayat kurmak isteyen kadınların varsa çocuklarıyla birlikte geçici olarak kaldığı yaşam alanları olarak kabul ediliyor. Mor Çatı'da sığınak çalışmasını bu prensip doğrultusunda gerçekleştiriyoruz.

G1, sığınaklara başvuran kadınların genel bir profili yansıtmadığını, daha çok can güvenliği riski taşıyan, şiddet ortamından uzaklaşıp, güçlenip toparlanmak isteyen kadınlardan oluştuğuna dikkat çekmektedir:

Her sosyoekonomik statüden, her etnik kökenden kadın şiddete uğrayabilir. Çok çeşitli farklı sınıflardan kadın başvuruyor. Ama belki şunu söyleyebilirim: Mor Çatı'yı arayan kadınlar kendi çevresinden destek alamayan ve çoğunlukla sosyoekonomik düzeyi biraz daha düşük olan ve bu desteklere ulaşması daha zor olan kadınlar.

Mor Çatı'ya şiddet başvurusunda bulunan kadınlara yardım etme anlayışında olmadıklarını ve şiddetle her an herkesin karşılaşabileceği gerçeğinin bilincinde olarak dayanışma yürüttüklerini ifade eden G4, kadınlarla birlikte güçlendiklerini vurgulamıştır. Ayrıca politik bir duruş olarak ayrımcılığı kabul etmediklerini ve ayrımcılığın her türlü sü ile mücadele ettiklerini belirtmiştir. Destek verdikleri her kadını kendi toplumsallığı içinde değerlendirerek, her bölgeden kadının farklı ihtiyaçları olabileceği gerçeğini gözden kaçırmadan desteklediklerini bildirmiştir (G4). G2 de bu noktada G4 ile hemfikir olmuştur ve “yardım”, “mağdur” gibi kelimeleri çok üstten bir tavır olarak gördüklerinden kullanmayı doğru bulmadıklarını vurgulamıştır. Görüşme süresince de “destekleme” ve “güçlendirme” sözcüklerini kullanmışlardır.

Mor Çatı'ya şiddet başvurusunda bulunan kadınların kararlarını etkilemek ya da yaşamlarını kendi düşünce sistemlerine göre biçimlen-

dirmek gibi bir amaçlarının olmadığını, aksine bu kişileri destekleyerek kendi ayakları üzerinde durabilecek güçlü bireyler olmaları yönünde teşvik edici bir tutum sergilenmektedir (Arın, 1996: 150). Feminist bakış açısına sahip gönüllü avukatlar ve psikologlar aracılığı ile müracaatçıların istekleri doğrultusunda yasal ve sosyal açıdan iyileştirici adımlar atılmaktadır (Akyüz ve diğerleri, 2014: 13). G4'ün ifadelerini tasdik edercesine G2, şiddetin ataerkil sistemden kaynaklandığını ve kadınların cinsiyetleri dolayısıyla şiddete maruz kaldıklarını belirtmektedir. Mor Çatı'ya şiddet başvurusunda bulunan kadınlara destek verirken ise herhangi bir ayırım gözetilmediğini vurgulamaktadır:

LGBTİ + birey olduğu için hayatı bir tık daha zorlaştırıcı olabilir... Hakeza muhafazakâr ya da ateist olması da böyle şeyler yaratabilir ama bizim tutumumuzda herhangi bir değişim olmuyor. Dayanışma kurarken, destek verirken bu bir farklılık arz etmiyor.

Mor Çatı politik, kültürel ve inanç noktasında herhangi bir kadın profilini öncelemediğini veya geri plana itmediğini bildirmektedir. Desteğe ihtiyaç duyan her kesimden kadına bireysel ihtiyaçları doğrultusunda (hukuki, psikolojik, sosyal), kültürel farklılıkları gözetilerek güçlendirme çalışmalarının yürütüldüğünü vurgulamıştır. Bu açıdan Mor Çatı'nın toplumsal, bireysel farklılıkları gözeterek çeşitliliği kucaklayan bir yapısının olduğunu söylenebilir.

Kendilerinin hizmet temelli bir örgüt olmadıklarını belirten G2, kadınların hakkı olduğu için bu destekleri verdiklerini ve kadınlardan aldıkları bilgiler dâhilinde politika yapmaya çalıştıklarını şöyle anlatmaktadır:

Devlete tekrar tekrar sorumluluğunu hatırlatıyoruz... O yüzden kamusal hizmet ya da yardım gibi şeyler değil... Zaten bunlar hakkımız... Devletin bunu yapıyor olması gerekiyor.

G1 de bazı sivil toplum kuruluşlarının insani yardım ve hizmet sunduğunu, kendilerinin de destek verdiklerini fakat bunu yardım temelli hizmet sunmak maksadıyla yapmadıklarını belirtmektedir:

Çünkü devletin işini yapmış oluruz. Daha da büyümeye, dayanışma merkezlerini arttırmaya çalışmıyoruz...

G3, zaman zaman devlete ait birimlerle ortak çalışmalar yürütülse de asıl hizmeti gerçekleştirmesi gerekenin devlet olması gerektiğini vurgulamıştır:

Hizmeti yapacak olan resmi organlardır; yani şiddeti önleme merkezleridir. Belediyeler ve devlet organlarıdır... Biz kadına yönelik şiddetle mücadele ediyoruz... Elde ettiğimiz kazanımlar kamuya mal olan bir şeydir... Bu kazanımların oluşmasını sağladık.

diyerek toplumsal cinsiyet ayrımcılığına yönelik politika üretip cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırması için çalışılmalar yapıldığına dikkat çekmiştir. Sivil toplum kuruluşları devletle ilişki kurarken aynı zamanda da kendi değer sistemini de koruyabilmelidir. Mor Çatı; kadın haklarını geliştirmeye ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığının yok edilmesine yönelik çalışmalar yaparak (politika üreterek) kamuya mal olan bazı kazanımlar elde etmiştir. Bu açıdan vakıf toplumsal iyiyi gözeterek, kamu yararına olacak faaliyetlerde bulunmaktadır.

4.3. Mor Çatı'nın Örgütlenme Biçimi

Araştırmanın bu bölümünde Mor Çatı'nın örgütlenme ilkesine, diğer STK'lar ile olan ilişkisine, uluslararası bağlamda yürüttüğü faaliyetlere ve vakfın gönüllük konusundaki prensiplerine yer verilecektir.

Modern sivil toplumun amacı, bireylerin özel amaçlarını ve çıkarlarını korumak değildir. Tam aksine toplumdaki kolektif amaçları ve hedefleri gerçekleştirmek üzere çalışmalar yapmaktır. Toplumun karşılaştığı problem alanları ile ilgili örgütlenebilme ve konuyla ilgili hükümete baskı unsuru oluşturabilme, modern sivil toplumun en önemli özelliğidir (Erarslan, 2011: 52). G1, çalışmalarının özeld mikro şekilde başlayıp makroya dönüştüğünü belirtmektedir:

Sadece bir kadının hikâyesi üzerinden çalışıyoruz. O bireyin hikâyesi bize her şeyi söylüyor aslında. Onun toplumsal ve politik bir şey olduğu-

nu anlıyoruz. Toplumda bu yaşanıyorsa aslında bu çok politik bir şeydir. Dolayısıyla bu bilgiyi alıyoruz ve toplumsallaştırmaya çalışıyoruz. Eğer kamusal bir hizmet yaptığımızı düşünüyorsanız bu şekilde o bilgiyi kamusallaştırıyoruz. Birebir çalışma yürüterek, o bilgiyi mutlaka toplumsallaştırmaya ve politikleştirmeye çalışıyoruz. Kişisel olan politiktir... Böyle bir yerden yola çıkıyoruz.

G2, kadınların bireysel isteklerinden, problemlerinde yola çıkarak hangi politikaların oluşturulması gerektiği üzerine tartışıklarına işaret etmektedir:

Örneğin ‘kürtaj hakkı’ meselesi... Aslında birey olarak kadınların taleplerinden doğuyor.

G1, örgütlenme içinde ast-üst ilişkisinin olmadığını ve herkesin eşit şartlarda çalıştığını düşünmektedir:

Başkanımız ve bir yöneticimiz yok. Hepimizin eşit bir şekilde çalıştığına inanıyorum. Bir kolektifimiz var ve her şeyi burada konuşuyoruz. Bir konuda bir kişi itiraz ediyor ve sebebini açıklıyorsa, bu yapılmıyor. Herkesin mutlak karar alması gerekiyor.

G3, aynı sebepten farklı bir şehirde temsilcilik açmayı doğru bulmadıklarına dikkat çekmektedir:

Genel merkez dediğiniz zaman belirli bir yerde karar alınır. Şubelere her ne kadar demokratik olarak karar alma payı bırakılsa bile karar tek bir yerden alınır.

Dolayısıyla hiyerarşik bir yapıya, tekleşmeye karşı çıkarak şubeleşmeyi doğru bulmadıklarını belirtmişlerdir. Mor Çatı, iç işleyişinde de rotasyon uygulayarak gücün belirli bir kişinin elinde toplanmasına izin vermemektedir. Örgütlenmeyi yatay, kolektif bir temelde oluşturmaktadır. Her yaştan ve farklı özelliklerden kadının isteği doğrultusunda gönüllü olabileceğini ifade eden G4, aktif gönüllülük sürecinin başlaması için web sitesindeki başvuru formunun doldurulması ve ardından gönüllü atölyelere katılımın olması gerektiğini belirtmiştir:

Atölye çalışmaları tamamlandıktan sonra gönüllüler kendi özelliklerine göre dayanışma merkezinde ya da sığınakta destek verebiliyor, ya da farklı alanlardaki gönüllü çalışma gruplarında deneyimleriyle katkı sağlayabiliyorlar. Şu anda aktif olarak destek veren ortalama 50 gönüllümüz bulunuyor, bu sayı dönem dönem değişiklik gösterebilir.

G1, G2 ve G3 ise aktif gönüllü ağının çok olduğunu ancak bunu sayısal olarak ifade edemeyeceklerini belirtmişlerdir. Gönüllülerin aktif olma durumlarının derecelendirilebileceğini ve bireylerin gönüllü olarak kayıt yapmak zorunda olmadıklarını vurgulamışlardır. Mor Çatı, gönüllü üyeliği konusunda bireylerin kararlarını etkilemeye çalışmamaktadır. Bu açıdan esnek bir profil çizmektedir.

Ancak kendi alanında kadın STK'larının öncüsü kabul edilen ve 30 yıllık köklü geçmişe sahip bir kurum için ortalama 50 aktif gönüllüye sahip olmak niceliksel anlamda çok azdır. G3, Mor Çatı'da gönüllü olmak isteyen bireylerden kadından yana bir tutum ve feminist bakış açısına sahip olunmasını beklediklerini vurgulamıştır. G1 de kimi zaman Mor Çatı'ya gönüllülük başvurusunda bulunmak isteyen erkeklerin de olduğunu ve kendilerini feminist hareket içinde konumlandıklarını belirtmektedir:

Kadın hareketi içinde öncelik kadınların... Erkekler zaten çok konuşuyorlar, zaten her yerdeler; yani bırakın da öncelik kadınların olsun. Kadınlar güçlü ve güçlü olduklarını içlerinde görebilmeleri ve birbirleri ile güçlenebilmeleri lazım. O yüzden de hem böyle bir yanı var hem de kadınları bir araya getiren bir çatı olması için... Dayanışma merkezlerine geldikleri zaman bir erkeğin onları karşılaması çok da iyi hissettirmeyebilir. Onlara faillerini hatırlatabilir. Biraz da böyle bir yerden Mor Çatı'da erkeklerin gönüllü olması konusu... Yani bizi desteklesinler elbette... Bağış yapabilirler, başka şekillerde gönüllülük yapabilirler. Karma bir örgüt değiliz, biz kadın örgütüyüz.

Diğer gönüllüler de bu konuda G1 ile hemfikir olmuşlardır. Mor Çatı, kadın gönüllüler ve müracaatçılar konusunda herhangi bir ayırım gözetmemektedir. Ancak feminist hareket içinde ve dayanışma merke-

zinde erkek gönüllülerin daha geri planda kalan rollerde olmaları tercih edilmektedir. Bu durumun iki nedeni var: İlk olarak bunun bütünüyle bir kadın hareketi olması önemsenmektedir. Diğer bir faktör de dayanışma merkezinde erkek gönüllülerin şiddete maruz kalmış kadınları karşılaması, kadınlara faillerini hatırlatma ihtimalini taşımasıdır.

Mor Çatı, toplumsal cinsiyet eşitliği alanında faaliyet gösteren feminist örgütlerle çalışmalar yapmakta ve şiddet başvurusu alan feminist kadın örgütleri ile de ortak projeler yürütmektedir (G4). G3, bu duruma örnek olarak bir Avrupa Birliği projesinde İzmir Kadın Dayanışması Derneği ile halen partner olduklarını belirtmiştir. G1'de Mor Çatı'nın ana sekreteryasını yürüttüğü bir kurultayın olduğunu ve bu kurultaya bağlı olarak gelişen birçok bileşenin olduğunu vurgulamıştır:

Ağrı'dan, Muş'tan, İzmir'den ve Kırıkkale'den de var... Nerede varsa kadın örgütleri hepsinin bir araya geldiği bir kurultay grubumuz var.

G1, bunların yanı sıra uluslararası anlamda da çalışmalar yaptıklarına işaret etmektedir:

Şiddete Karşı Kadınlar Avrupa Ağı'nın (WAVE) üyesiyiz. Kadına yönelik şiddete karşı ağ gibi bir şey... Dünyanın her yerinden kadın örgütleri var. Ve biz de bu ağın içerisindeyiz. Çünkü bütün dünyadaki sığınak, dayanışma merkezleri örneklerini görebilmek ve ne tür feminist politikaların üretildiğini görebilmek için... Oralardan esinleniyoruz ve ilham alıyoruz.

Mor Çatı, kadından yana tutum sergileyen ve feminist bakış açısını benimseyen sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yaparak ortak faaliyetlerde bulunmaktadır. Aynı zamanda da uluslararası bağlamdan kopmayarak dünya genelinde yapılan çalışmaları da takip etmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda diğer kadın STK'ları ile ortak faaliyetlerde bulunabilmesi sivil toplum açısından iyileştirici bir adımdır.

Mor Çatı, finansal desteğini ise konsolosluklardan, AB gibi kurumların fonlarından ve bağışlardan sağlamaktadır (G4). Kişisel bağışların çoğunlukla kadınların ihtiyaçlarına harcandığını belirten G1:

Bağışları sığınakta kalan kadınların yol masraflarına, sağlık masraflarına ödüyoruz. Özellikle çocukları için olan masrafları hep karşılamaya çalışıyoruz. Maaşları kişisel bağışlardan ödeyemeyiz bu yüzden bunları hep projelendiriyoruz.

G2 ise faaliyet raporlarının 6 ayda bir düzenli şekilde yayınlandığını ve vakfa ait idari-iktisadi bir işletmenin olduğunu ancak kendilerinin satış yapmadıklarını belirtmiştir. İşletme üzerinden bir firma ile anlaşarak Mor Çatı Vakfı'nın kendi ürünlerinin satışa sunulduğunu bildirmiştir. Elde edilen gelirlerin, kâr amacı gütmeyen vakfın yola çıktığı hedefler doğrultusunda, şeffaflık ilkesi çerçevesinde harcanacağı sonucuna varılabilir.

Mor Çatı'nın on yedi yıldır süregelen özel tarihlerde ve olaylarda düzenlediği yürüyüşlerde (İstanbul Yürüyüşü, Şiddete Hayır Yürüyüşü ve 8 Mart Dünya Kadınlar Günü vs.) giderek çoğaldıklarını ve bu kalabalığın büyük çoğunluğunun ise gençlerden oluştuğunu vurgulayan G3, kamuoyu oluşturabilen ve gençlere de hitap edebilen bir örgüt olarak kendilerini gördüklerini belirtmiştir. G1 de kadına yönelik şiddete dikkat çekmek adına, sosyal medyayı aktif kullanarak çeşitli kampanyalar düzenlediklerini ve feminist gece yürüyüşlerinde olduğu gibi ayrıca sosyal medyayı da kendilerini ifade ettikleri araçlardan biri olarak gördüklerini vurgulamıştır.

G3, Mor Çatı'nın ilk açıldığı zamanlarda toplum tarafından ciddiye alınmadığını, feministlere karşı yoğun tepkilerin ve mesafeli duruşların olduğunu şöyle anlatmaktadır:

Bizimle dalga geçtikleri süreçlerde oldu. Mesafeli duruşlar da oldu. Toplumun genel olarak yaklaşımına baktığımızda, bizim yaptığımız her çalışma onların gözünde saygınlık kazanmış oldu ve giderek her kesimden partilerin de dâhil olmak üzere yaklaşımında yaptığımız çalışmalar, haklılığımız, bütün bunlar onların gözünde bizi başka bir yere getirmiş oldu. Evet, tabii ki bize çok kötü davranışlarda bulunan hâlâ siyasi yaklaşımlar var ama biz bütün siyasi partilere özellikle de Mor Çatı olarak mesafeli yaklaşıyoruz.

G1 de benzer şekilde Mor Çatı'nın devletin karşısında değil, olabildiğince devlete sorumluluklarını hatırlatan bir tarafta olduğunun altını çizmiştir; toplumdan kopuk yaşamının neredeyse imkânsız olduğuna ve elitist bir tavır takınarak halktan uzak durmadıklarına dikkat çekmektedir. G1, ayrıca

...o kadınlar başka kadınlar değil veya biz başka kadınlar değiliz... Bu toplumun içindeyiz.

diyerek toplumun gerçeklerinden bihaber olmadıklarını belirtmektedir.

Son olarak G3, var olan hakların uygulanmıyor ya da bazı kazanımların sürekli tehdit altında olmasının kadın örgütlenmelerinin en büyük sorunu olduğunu vurgulamıştır. Bunlar için ise tekrar tekrar mücadele veriyor olmanın ve bütçe sorunsalının yaşanan en büyük problemler arasında olduğunu belirtmektedir. Sonuçta, Mor Çatı'nın şiddet ve zor kullanmama ilkesine uyararak hukuki ve demokratik yollar çerçevesinde hak arayışında bulunduğu görülmektedir.

5. SONUÇ

Bu araştırmada Mor Çatı'nın modern bir sivil toplum kuruluşu olma yolundaki gelişimi ele alınmıştır. Mor Çatı, feminist bağlamda çalışmalarını şekillendirmekte olan bir kuruluş olarak, temel hedefinin şiddete maruz kalan kadınlarla dayanışma içinde olmak ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığına yönelik toplumda değişim ve dönüşüm sağlamak olduğunu belirtmiştir.

Sonuç olarak şu kanaatlere ulaşılmıştır: Mor Çatı, kimi zaman devletle ortak çalışmalarda bulunuyor olsa da, sivil tabanda örgütlenen bir kuruluş olarak, devletin veya başka bir gücün etkisi altında karar almamakta ve karar alma süreçlerinde bağımsız bir tavır sergilemeye çalışmaktadır. Bu açıdan özerk bir yapıya sahiptir. Ayrıca karşılaşılan problemlerin çözümü noktasında hukuki araçlara başvurarak, meşru ve yasal sınırlar çerçevesinde faaliyet gösteren bir örgütlenmedir. Bu bağlamda şiddet ve zor kullanmama ilkesini benimsemiştir.

Mor Çatı’da farklı toplumsal gruplara karşı ayrımcı bir yaklaşım yoktur. Çalışmalarını yürütürken herhangi bir kadın profilini incelememektedir. Sınıfsal ayrım gözetmeksizin değişik kanaatlere, ideolojilere, dini inançlara karşı çoğulcu bir yapısı vardır. Ancak feminist hareket içinde erkeklerin ön planda değil, daha geri planda kalan rollerde bulunmaları tercih edilmektedir. Mor Çatı gönüllüleri bunun bütünüyle bir kadın hareketi olduğunu ve karma bir örgüt olmadıklarını vurgulamışlardır. Mor Çatı, kâr amacı güden bir kuruluş değildir. Elde etmiş olduğu gelirleri amaçları doğrultusunda kullanmaktadır. Vakıf, hakkında bilgi almak isteyen ya da gönüllü olmak isteyen vatandaşlara karşı şeffaf bir tutum sergilemektedir. Örgütlenme ilkesi açısından değerlendirildiğinde eşitlikçi ve hiyerarşik olmayan bir zeminde inşa edildiği dikkat çekmektedir.

Demokratik toplumların en önemli bileşenlerinden biri olan baskı grupları, toplumda yasama, yürütme ve yargı boyutuna etki ederek siyasi partilerle kısmi ilişkiler kurarlar. Toplumdaki aksaklıkları ve yerine getirilmesini istedikleri kolektif amaçları siyasi partilere bildirirler (Büber, 2019: 54). Bu bağlamda Mor Çatı’nın amaçları ve hedefleri doğrultusunda yasama ve yürütme boyutunu etkileyerek politika üretme konusunda faal olduğu görülmektedir. Kadına yönelik şiddet ve ataerkil zihniyete yönelik verdikleri mücadelede kamuoyu oluşturma noktasında başarılı çalışmalar yapmaktadır. Sosyal medya kullanımı ve feminist gece yürüyüşleri gibi düzenledikleri faaliyetlerle kamuoyu oluşturma hususunda aktif bir kuruluş olduğu gözlenmiştir. Ancak kendi ifadesiyle marka olmuş bir kuruluş için 30 yıllık deneyimin ardından yaklaşık 50 aktif gönüllü ağına sahip olması, niceliksel anlamda yetersizdir. Çünkü güçlü bir sivil toplumun göstergelerinden biri de STK üyeliğidir. Türkiye’deki STK’ların en büyük sorunlarından biri de az sayıda gönüllüye sahip olmalarıdır (Şahin ve Akboğa, 2019).

Sivil toplum kuruluşu, birey ve devlet arasında aracı ve itici bir güç olarak rol almalıdır (Erarslan, 2017: 489). Bu açıdan belirli ilkeleri koruyarak, geliştirmeye çalışma sivil alanda hak ve özgürlüklerin geniş-

lemesi açısından önem arz etmektedir. Mor Çatı, yola çıktığı hedefler bağlamında devlet ve birey arasında aracı ve itici güç olma özelliğini koruyarak, politik anlamda yasal kazanımlar elde etmektedir. Bunu yaparken de bireylerin isteklerinden, problemlerinden yola çıkarak makro düzeyde bir dönüşüm gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Buradan yola çıkarak toplumda herhangi bir kesime zarar vermeden, kamusal anlamda yararlı çalışmalarda buldukları söylenebilir. Sonuç olarak, köklü bir geçmişe ve önemli çalışmalara imza atmış bir kuruluş olmasına karşın daha güçlü ve halkla bütünleşen bir STK olabilmesi adına mevcut gönüllü sayısının geliştirilmesi gerekmektedir.

Mor Çatı Women' s Shelter Foundation with the Contemporary Civil Society Approach

Abstract: Even though non-governmental organizations increase quantitatively day by day in our country, qualitative development does not ascend in parallel. The purpose of this study is to evaluate Mor Çatı Foundation within the framework of the contemporary civil society understanding principles. Within the scope of the research, a focus group discussion was held with a Mor Çatı volunteer by means of a semi-structured interview form approach in June 2019 and then, in July 2020, with 3 Mor Çatı volunteers through a remote interview program. When the interview texts were examined, the findings were classified under 3 headings: the establishment, purpose and organizational style of the foundation. According to the findings, Mor Çatı is a legitimate foundation organized autonomously within the framework of legal principles. The foundation is not a profit-making organization and works for the public benefit. It is independent in its internal functioning in terms of decision making and implementation. It is successful in policy making by influencing the country's legislative and executive instruments in line with its goals. While conducting its activities, it acts with the principle of not using violence and force. It treats transparently individuals who want to get information about the institution. It is tolerant of social differences and diversity. It can form

public opinion, but the number of active volunteers is low for an organization with a long history.

Keywords: Civil Society, Non-Governmental Organization, Mor Çatı.

Kaynakça

Akyüz, Hilal, Gökçeçiçek Ayata, Deniz Bayram, Selime Büyükgöze, Seda Çavuşoğlu, İlke Gökdemir, Damla Gürkan, Zeynep Işıldak, Didem Derya Özdemir, Esen Özdemir, Özlem Özkan, Ülfet Taylı, Açelya Uçan, Arzu Yayıntaş (2014), **Adaletin Cinsiyeti: Erkek Şiddeti ile Mücadelede Hukuki Deneyimler**, İstanbul: Mor Çatı Yayıncılık.

Arın, Canan (1996), “Mor Çatı’nın Kuruluş Öyküsü”, (eds.) **Mor Çatı Kolektifi** (1996), **Kadına Yönelik Şiddet: Evdeki Terör**, İstanbul: Mor Çatı Yayınları, içinde: 145-151.

ASPB: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2015), **Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Büber, Oğuz (2019), **Kadın Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Medyayı Kullanma Biçimleri: Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu’nun Twitter Kullanımı** (Yüksek Lisans Tezi), Giresun: Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı.

Çaha, Havva, E. Sare Aydın ve Ömer Çaha (2014), **Değişen Türkiye’de Kadın: Türkiye’de Kadının Sosyo-Kültürel, Ekonomik ve Siyasal Durumu**, İstanbul: KADEM.

Çokluk, Ö., K. Yılmaz, E. Oğuz (2011), “Nitel Bir Görüşme Yöntemi: Odak Grup Görüşmesi”, **Kuramsal Eğitimbilim**, 4 (1): 95-107.

Doğan, İsmail (2000), **Sivil Toplum: Ondan Bizde de Var**, İstanbul: Seçkin Yayıncılık.

Dursun, Ç. ve S. Becerikli (2008), **Kadın Odaklı Sivil Toplum Kuruluşları ve Medya: Olanaklar, Sorunlar ve Çözümler**, Ankara: Maya Akademi.

Erarslan, Levent (2011), **Sivil Toplum ve Eğitim: ESTK**, Ankara: Maya Akademi.

Erarslan, Levent (2017), “Sivil Toplum Kuruluşları ve Toplumsal

Hareketler”, (ed.) **İ. Sezal** (2017), **Sosyoloji**, İstanbul: Beta Yayınları, içinde: 477-511.

Göl, Nuray (2010), **Türkiye’de Kadın Hareketine KA-DER (Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği) Bağlamında Bir Bakış**. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güneş, M. ve C. Yükselen (2004), **Kent ve Kadın**, Ankara: Detay.

Kaldık, Behçet (2018), “Demokrasi Olgusu Bağlamında Devlet ve Sivil Toplum İlişkisi”, **JSHSR** (Ekim 2018), 5 (26): 2538- 2546.

Kama-Özelkan, Fulya (2009), **The Politics of Women’s Empowerment: The Transformative Struggles of KAMER and Mor Çatı against Violence** (Master’s Thesis), İstanbul: Sabancı University Faculty of Arts and Social Sciences Cultural Studies.

Kümbetoğlu, Belkıs (2015), **Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma**, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Mor Çatı (2008), “Niçin Kadın Dayanışması”, (eds.) **Mor Çatı Kolektifi** (2008), **Soru ve Yanıtlarla Erkek Şiddetine Karşı Kadın Dayanışması**, İstanbul: Mor Çatı Yayınları, içinde: 12-18.

Mor Çatı (2017), **Kadın Da(ya)nışma Merkezleri ve Sığınaklar Nasıl Olmalı? Pratik Bilgiler El Kitabı**, <https://www.morcati.org.tr/attachments/article/430/siginak-nasil-olmalı.pdf>, Erişim Tarihi: 24 Ağustos 2020.

Mor Çatı, 2013 Yılı Faaliyet Raporu, <https://morcati.org.tr/attachments/article/244/2013%20YILI%20FAAL%20C4%B0YET%20RAPORU.pdf>, Erişim Tarihi: 30 Nisan 2019.

Mor Çatı, 2018 Yılı Faaliyet Raporu, <https://morcati.org.tr/faaliyet-raporlari/496-mor-cati-2018-yili-faaliyet-raporu/>, Erişim Tarihi: 30 Nisan 2019.

Özen, B., S. Sallan-Gül ve Ö. Kahya (2017), “Mor Çatı ve Şefkat-Der Örneğinde Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Sivil Toplumun Rolü”, **SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi** (Aralık 2017), 42: 199-226.

Özen, Büşra (2015), **Türkiye’de Kadına Yönelik Aile içi Şiddetle Mücadelede Sivil Toplumun Yeri: Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı ve Şefkat- Der Örneği** (Yüksek Lisans Tezi), Isparta: Süleyman Demirel

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Sayan-Cengiz**, Feyda (2010), Bir “Yeni Sosyal Hareket olarak Türkiye’de 1980 Sonrası Feminist Hareket: Değerler Değişimi mi Alternatif Dinamikler mi”, (eds.) Hülya Durudoğan, Fatoş Gökşen, Bertil Emrah Oder ve Deniz Yüksek (2010), **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları: Eşitsizlikler, Mücadeleler, Kazanımlar**, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, içinde: 115-134.
- Sayar**, A. Güner (2016), “İdris Küçük Ömer’in Entelektüel Portresine Dair Bir Deneme”, (ed.) O. S. Arolat (2016), **Sivil Toplum Uç Beyi: İdris Küçükömer**, Ankara: Efil Yayınevi, içinde: 46-140.
- Şahin**, O. ve S. **Akboğa** (2019), “Türkiye’de Devlet - Sivil Toplum Kuruluşları İlişkisi ve Sivil Toplum Kuruluşlarına Katılım”, **Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi** (Eylül, 2019), 7 (2): 405- 427.
- Şeşen**, Elif (2019), “Kadın STK’larının Web Sitesi ve Facebook Paylaşımlarının Çerçeve Analizi”, **OPUS** (Aralık 2019), 14 (20): 982-1010.
- Talas**, Mustafa (2011), “Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi”, **TÜBAR** (Bahar 2011), 29: 387-401.
- Yarar**, Betül (2015), “Küresel Yoksulluk İçinde Kadın Yoksulluğu, Küresel Kadın Hareketi İçinde Yoksulluk Odaklı STK’lar”, **Fe Dergi** (2015), 7 (1): 32-49.
- Yıldırım**, A. ve H. **Şimşek** (2018), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara: Seçkin Yayıncılık.